

Povzetek

To poročilo vsebuje raziskavo, ki jo je izvedel Evropski center za politiko in raziskave na področju socialnega varstva v okviru projekta "Boljše delovanje evropskega trga dela v gradbeništvu - FELM" (VS/2021/0011 - Podpora socialnemu dialogu), ki ga usklajujeta Evropska zveza gradbenih in lesnih delavcev (EFBWW) in Evropska zveza gradbene industrije (FIEC). Študija ima tri dele:

- (1) kritična analiza regulativnega in političnega okvira EU za dostop podjetij in delavcev iz držav nečlanic EU na evropski trg;
- (2) kvantitativno analizo števila in značilnosti gradbenih podjetij iz tretjih držav, gradbenih delavcev in napotnih gradbenih delavcev v Evropski uniji (EU) ter
- (3) šest študij primerov, tri o dostopu podjetij iz tretjih držav in tri o dostopu in udeležbi delavcev iz tretjih držav na gradbenem trgu EU. Raziskava je bila izvedena med oktobrom 2021 in marcem 2023.

Dostop podjetij iz tretjih držav do evropskega gradbenega trga in njihova udeležba na njem sta urejena na treh prepletajočih se ravneh upravljanja: na mednarodni ravni, ravni EU in nacionalni ravni. Obstoječi pravni okvir omogoča dostop do evropskega trga samo tistim izvajalcem iz tretjih držav, ki imajo sedež v državah pogodbenicah Svetovnega trgovinskega sporazuma o javnih naročilih (GPA) ali drugih sporazumov o prosti trgovini, katerih pogodbenice so Unija ali posamezne države članice. Vendar ne preprečuje gospodarskim subjektom s poreklom iz drugih tretjih držav, ki imajo registrirane hčerinske družbe v EU, da izpolnjujejo merila "s sedežem v EU" ali "s sedežem v tretjih državah pogodbenicah mednarodnih sporazumov" in tako pridobijo dostop do evropskega trga. Analiza ugotavlja, da je splošni okvir sicer določen na mednarodni ravni in ravni EU, vendar lahko države članice z nacionalnimi predpisi in/ali postopki preverjanja določijo lastna merila za vključitev in izključitev.

Pravni okvir, ki ureja zaposlovanje in dostop delavcev s turško govorečimi družinami v evropskem gradbenem sektorju, temelji na nacionalnih predpisih in predpisih na ravni EU. Temeljna pravila za izdajo dovoljenja za prebivanje in delo v različnih državah EU na splošno in za posebne kategorije, kot so sezonski delavci, visokokvalificirani delavci, delavci, premeščeni znotraj podjetja, in napotni delavci, so urejena na ravni EU z različnimi direktivami. Vendar pa nacionalna suverenost držav članic ostaja glavna podlaga za možnosti in postopke dostopa. Vse države članice, ki si prizadevajo zmanjšati pomanjkanje delovne sile v različnih sektorjih, vključno z gradbeništvom, izvajajo različne ukrepe, ki so usmerjeni v zagotavljanje dostopa in olajševanje zaposlovanja delavcev s turške turške skupnosti na njihovih nacionalnih trgih. Ti ukrepi vključujejo sisteme kvot, posebno zakonodajo in dvostranske sporazume s posameznimi tretjimi državami. Pregled predpisov o napotitvi in drugih povezanih predpisov kaže, da morajo imeti državljani tretjih držav, da bi lahko bili napoteni, že stalno prebivališče in delo v eni od držav članic EU.

Kvantitativna analiza temelji na Eurostatovi statistiki o tujih pridruženih podjetjih (FATS), obvestilih o oddaji naročil Tenders Electronic Daily (TED), evropski raziskavi o delovni sili in statističnih podatkih o napotitvah iz predhodnih obvestil.

Glavni rezultati kvantitativne analize podjetij iz tretjih držav (ali držav zunaj EU) vključujejo:

- Čeprav je bila prisotnost podjetij v lasti tretjih držav kot delež vseh podjetij v gradbenem sektorju v EU zelo majhna (leta 2018 je znašala le 0,1 %), se je izkazalo, da je njihova teža nekoliko večja.

- Podjetja, ki niso v lasti EU, so ustvarila 1,2 % prometa gradbenega sektorja v EU in 1,4 % dodane vrednosti.
- Podjetja zunaj EU so ustvarila 15,4 % prometa, 19,0 % dodane vrednosti in 17,6 % zaposlenih v gradbeništvu.
- Leta 2019 je bila Slovenija država EU z največjim številom gradbenih podjetij v lasti držav nečlanic EU, medtem ko je bil Luksemburg država, v kateri so imela podjetja iz držav nečlanic EU največji delež v nacionalnem gradbenem sektorju (10,6 %).
- Izvor znatnega deleža podjetij v tuji lasti v gradbenem sektorju zaradi omejenih podatkov ni znan (66,6 %). Razpoložljivi podatki kažejo, da so leta 2018 tuji lastniki prihajali iz štirih držav Efte (10,9 %), Združenih držav Amerike (8,5 %), Izraela (5,3 %), Turčije (5,2 %) ter Kitajske in Hongkonga (2,3 %). Na ravni držav članic EU se zdi, da so geografska bližina, skupni jezik in kulturne podobnosti dejavniki, ki lahko pojasnijo večjo prisotnost podjetij iz območja Efte, Turčije in Izraela.
- Na podlagi podatkov iz obvestil o oddaji naročila, objavljenih med letoma 2011 in 2020, je bilo podjetjem zunaj EU oddanih 347 naročil gradbenih del v skupnem znesku 8,8 milijarde EUR. Tako število naročil kot znesek dodeljene vrednosti sta se sčasoma povečala.
- Države z največjim številom naročil, oddanih podjetjem zunaj EU, so bile Nemčija (78), Francija (59), Poljska (42) in Bolgarija (41). Čeprav je Nemčija oddala največ naročil (skoraj dvakrat več kot Poljska), je bila njihova vrednost nižja kot v več državah članicah EU. Najvišji skupni znesek naročil, ki jih je oddala Poljska, je znašal približno 5 milijard EUR, sledila pa ji je Bolgarija (skoraj poldruga milijarda EUR).
- Podjetjem s sedežem na Kitajskem ali v Hongkongu je bilo oddanih 25 naročil za gradbene projekte v skupni vrednosti 1,9 milijarde EUR. Največ pogodb so oddale Poljska (16), Nemčija (3) in Grčija (2).

Glavni rezultati kvantitativne analize delavcev TCN vključujejo:

- Gradbeništvo je ključni cilj zaposlovanja državljanov tretjih držav na trgih dela EU, kjer je njihov delež še vedno 8,5 %.
- Po izračunih na podlagi podatkov EU-LFS so imele leta 2020 največji delež državljanov tretjih držav, ki so delali v gradbeništvu, Slovenija (23,3 %), Latvija (23,1 %), Grčija (18,9 %), Estonija (16,9 %) in Ciper (16,6 %). V večini držav EU se zdijo časovni trendi razmeroma stabilni, z izjemo naraščajočih trendov deleža zaposlenih TCN v Sloveniji in na Češkem ter manjšega upada v Grčiji.
- Državljeni držav, ki niso članice EU, so največja skupina delavcev v evropski regiji, saj predstavljajo znaten delež delovne sile v gradbeništvu v Sloveniji (19,5 %), Grčiji (16,4 %), Latviji (16,6 %), Estoniji (16,1 %), Avstriji (7,4 %) in Italiji (6,2 %). Države z relativno višjimi deleži delavcev iz regije Bližnjega vzhoda in Afrike so Ciper (10,0 %), Francija (4,0 %), Španija (3,1 %) in Italija (2,4 %).
- Največja skupina delavcev TCN je v starostni skupini od 35 do 44 let (35,7 %).
- Večina delavcev TCN v gradbenem sektorju opravlja dela v kategoriji ISCO-700 "obrtniki in sorodni poklici" (69,4 %) in skupini ISCO-900 "osnovni poklici" (14,8 %).
- V povprečju so državljani tretjih držav v primerjavi z delavci iz EU/EFTA pogostejše zaposleni s krajšim delovnim časom. V EU je 82,4 % državljanov tretjih držav v gradbenem sektorju zaposlenih (%), 17,07 % je samozaposlenih, 0,52 % pa je razvrščenih med družinske delavce. Delež samozaposlenih je najvišji pri TCN na Češkem, Nizozemskem, v Belgiji in Italiji.

- Kvantitativni podatki o napotitvi TCN so omejeni na 15 držav članic. Med tistimi državami EU, za katere so podatki na voljo, je bilo največ napotenih gradbenih delavcev TCN v Belgijo, Francijo in Avstrijo. Belgija je edina država prejemnica, v kateri napoteni državljani tretjih držav predstavljajo pomemben delež (4,34 %) vseh zaposlenih v gradbeništvu, sledijo ji Luksemburg (1,8 %), Avstrija (1,4 %) in Francija (0,89 %).
- Glavni državni pošiljateljci napotenih delavcev sta Poljska (v absolutnem smislu) in Slovenija (v relativnem smislu).

Tri študije primerov podjetij iz tretjih držav so se osredotočile na sodelovanje podjetij iz tretjih držav pri javnih naročilih v Bolgariji, turškega gradbenega podjetja v Sloveniji in kitajskega gradbenega podjetja na Švedskem. Te tri študije primerov prikazujejo razlike v praksah javnega naročanja v treh nacionalnih okoljih. Glavni načini dostopa do evropskega trga za podjetja iz tretjih držav so: sodelovanje v ponudbi kot edini udeleženec, skupna podjetja z lokalnimi podjetji in vključevanje lokalnih podizvajalcev. Poleg sodelovanja z lokalnimi podjetji izvajalci iz tretjih držav vlagajo tudi v javno podobo, saj veliko ponudb vključuje velike projekte javnega pomena. Primeri skupaj prikazujejo postopke in izzive pri uporabi regulativnih načel enake obravnave, preglednosti in poštene konkurence pri javnih naročilih, ki vključujejo gradbena podjetja iz tretjih držav. S tem študije primerov prikazujejo tudi trenutne pomanjkljivosti pravil in postopkov javnega naročanja ter možne načine za njihovo odpravo. Skladnost podjetij iz tretjih držav z evropskimi okoljskimi, socialnimi in delovnimi standardi ter njihovo spremljanje s strani nacionalnih naročnikov in javnih institucij sta prav tako temeljnega pomena za njihovo uveljavljanje.

V treh študijah primerov o delavcih s turško govorečimi družinami so bili obravnavani bosanski delavci v Avstriji, ukrajinski delavci v Belgiji in delavci iz jugovzhodne Azije v Romuniji. Ugotovitve kažejo, da v vseh treh državah, od katerih imata dve daljšo, ena pa relativno krajšo zgodovino priseljevanja, delavci TCN v gradbeništvu postajajo pomemben vir ponudbe delovne sile kot odgovor na vse večje pomanjkanje na trgih dela v državi sprejemnici. Vendar so delavci iz tretjih držav izpostavljeni številnim dodatnim tveganjem, ki izhajajo iz kombinacije njihove negotove zaposlitve in statusa priseljevanja, zlasti kadar so tako ureditve zaposlitve kot dovoljenja za prebivanje začasne. V vseh treh študijah primerov so bili ugotovljeni primeri neenakih pogojev (kot so prenizko plačilo/minimalno plačilo in slaba nastanitev) in izkoriščanja. Tveganja za delavce TCN so večja, če so napoteni ali poslani po neregularnih poteh na delo na gradbišča iz države EU, v kateri prebivajo, v drugo državo EU. Jezikovne ovire in težave pri izvrševanju so se pokazale v vseh treh primerih. Medtem ko so v Avstriji in Belgiji javni organi in socialni partnerji močno vključeni v spremljanje in uveljavljanje delovnih standardov, pa so v Romuniji kot državi priseljevanja v vzponu mehanizmi spremljanja in uveljavljanja bodisi novi bodisi jih je treba še razviti.